

MICHELIO HOUELLEBECQ'Ų ROMANO *SOUMISSION* VERTIMO Į LIETUVIŲ KALBĄ STILISTIKA

Liucija Černiuvienė

Vertimo studijų katedra
Vilniaus universitetas

Anotacija. 2015 m. Prancūzijoje išleistas garsaus prancūzų rašytojo Michelio Houellebecq'o romanas *Soumission* sulaukė kontroversiškų vertinimų: vieno romano vadinamas distopija, kitų – šiuolaikinės vakarietiškos visuomenės kritika, dar kitų – provokacija dėl musulmonų vaidmens kūrinyje. Romaną iš karto imta versti į įvairias kalbas. Lietuvių kalba jį pavadinimu Pasidavimas 2015 m. išleido leidykla „Kitos knygos“ (iš prancūzų kalbos vertė Goda Bulybenko). Vertimas į lietuvių kalbą taip pat sulaukė kontroversiškų atgarsių: viena vertus, Lietuvos literatūros vertėjų sąjungos ekspertų knyga buvo įtraukta į vertingiausių verstinių knygų sąrašą, kita vertus – vertimo recenzijos itin teigiamos nebuvo, pastebėta vertimo klaidų. Tad aktualu paanalizuoti detaliau, kokį Houellebecq'ą teks skaityti lietuvių skaitytojui: ar tokį, kokį jį skaito prancūzai, ar kiek kitokį. Vertimo analizei pasirinktas stilistikos aspektas: bus siekiama aptarti Houellebecq'o stilių remiantis Rogerio Célestino bei Juremiro Machado Da Silvos darbais apie šį rašytoją ir ištirti vertimo į lietuvių kalbą stilistikos specifiką remiantis lietuvių mokslininkų Juozo Pikčilingio, Aldonos Paulauskienės bei prancūzų vertimo teoretiko Henri Meschonnicco įžvalgomis apie meninio teksto stilių ir poetiką. Tikimasi, kad tokia vertimo analizė padės atsakyti į klausimą, ar skaitytojas gali tikėtis lietuvių kalba skaityti tikrąjį Houellebecq'ą.

Raktažodžiai: meninis stilius, individualusis stilius, grožinės literatūros vertimas, vertimo poetika, *Soumission*, Pasidavimas.

Keywords: literary style, author's style, literary translation, poetics of literary translation, *Soumission*, Pasidavimas.

Įvadas

Analizuoti grožinės literatūros vertimus galima daugybe įvairių aspektų: metaforų vertimo analizė, frazeologijos vertimo analizė, kalbos registrų perteikimo analizė, charakteronimų vertimas ir pan. Galima imtis ir bendresnių tyrimų: originalo kūrinio stilistikos perteikimas, savinimo ar svetiminimo strategijų taikymo tyrimas ar kita.

Šio straipsnio tyrimo objektas yra Michelio Houellebecq'o romanas *Soumission*

ir jo vertimas į lietuvių kalbą. Keliamas tikslas – ištirti, kaip Houellebecq'o stilius perteikiamas lietuvių kalba, tad imamasi bendresnio, platesnės tirties pobūdžio tyrimo. Kadangi straipsnyje bus analizuojamas vieno romano vertimas, šiam tikslui pasiekti straipsnio autorė nekelia sau užduoties apžvelgti visą Houellebecq'o kūrybą. Be abejonės, rašytojo stilius bus glaustai aptartas, nes neišskyrus esminių Houellebecq'o kūrybai būdingų bruožų taptų neįmanoma vertimo stiliaus analizė.

Verčiant grožinę literatūrą tinkamas rašytojo stiliaus perteikimas vertimo kalba yra vienas svarbiausių vertėjui tenkančių uždavinių. Perskaičius romano *Soumission* vertimą į lietuvių kalbą, straipsnio autorei susidarė įspūdis, kad vertime itin gausu būdvardinių ir veiksmožodinių daiktavardžių, grožinės literatūros vertimo tekstas skamba perdėm dalykiškai. Todėl keliami hipotezė, kad verčiant Houellebecq'o romaną į lietuvių kalbą galėjo kisti originalo teksto stilius. Romano *Soumission* vertimo į lietuvių kalbą analizė bus daugiausia grindžiama lietuvių kalbos stilistikos mokslo atstovo Juozo Pikčilingio darbais bei originalo ir vertimo tekstų poetiką kaip vieną svarbiausių meninio teksto vertimo aspektų tyrinėjusio prancūzų mokslininko Henri Meschonnicco veikalais. Taip pat straipsnio autorė remsis apie individualųjį Houellebecq'o stilių rašiusių autorių straipsniais. Straipsnyje taikomi tokio pobūdžio darbams tinkamiausi gretinamasis ir aprašomasis tyrimo metodai.

1. Grožinės literatūros vertimo ir stilistikos sąsajos

Iš pirmo žvilgsnio gali atrodyti, kad grožinės literatūros vertimas ir autoriaus stiliaus perteikimas yra savaime suprantamas dalykas. Tačiau ką iš tiesų pasakome tokiu lyg ir paprastu teiginiu? Vertimo moksle kartais mėgstama manipuliuoti skambiais teiginiais: tarkim, vertėjas turi perteikti prasmę. O kas gi yra toji prasmė, jei kalbama apie teisinį dokumentą arba šešių šimtų puslapių romaną? Pirmu atveju – ar neprireiks vertėjui teisininko pagalbos, antru atveju – kiek ir kokių prasmų slypės romane? Ir tai tik du pavyzdžiai. Teisinė informacija, kokia ir perduodama teisės

dokumentais (Reiss 2009, 113), nėra paprasta suvokti iš karto, daugiasluoksnių prasminių gilaus kūrinių klodų iš karto neatskleisi. Tad ir originalo autoriaus stiliaus perteikimas verčiant nėra toks paprastas dalykas. Vertėjams derėtų skaityti literatūrologų darbus, jei tokių jau yra, arba patiems imtis užduoties išanalizuoti verčiamo teksto stilistiką. Nekvestionuotina, kad jeigu verčiant kinta teksto stilius, nukenčia arba net kinta originalo kūrinių prasmė.

Vertimo studijų katedros magistrantė Rūta Jakutytė 2016 m. apgynė magistro darbą „Specifinė šnekamosios kalbos raiška M. Houellebecq'o romanuose ir jų vertimuose į lietuvių kalbą“ ir įrodė, jog vertėjai vengia versti obscenišką ir vulgarią Houellebecq'o leksiką, o kadangi rašytojas tokią kalbą įdėda į intelektualių personažų lūpas ir taip kuria susvetimėjusios, veidmainiškos visuomenės vaizdą, akivaizdu, kad lietuvis skaitytojas nebeturės galimybės perskaityti šios prasmės ir jos suvokti, ją interpretuoti, žavėtis ja ar ją atmesti (Jakutytė 2016). Taip keičiamas vadinamasis autoriaus individualusis stilius. Apie individualųjį autoriaus stilių ir Houellebecq'o stilių išsamiau bus kalbama antrame straipsnio skyriuje.

Derėtų tarti keletą žodžių apie grožinės literatūros stilių apskritai ir apie grožinės literatūros teksto poetiką. Juozas Pikčilingis teigia: „Kiekviename literatūros meno kūrinyje sakinyje įkūnijamas dvejetainis turinys – loginis ir emocinis, o kiekvienas literatūros vaizdas suvokiamas kaip minties ir jausmo sintezė“ (Pikčilingis 1971b, 288). Pasak mokslininko, šių kūrinių kalbos požymis yra žodžio emocingumas ir ekspresyvumas (Pikčilingis 1971b, 288), o, tarkim, mokslinio stiliaus

ypatybės būtų kitokios, veik priešingos. Pikčilingis jas apibrėžia kaip lemiamas mokslo uždavinių: „[...] tikslus teiginių, hipotezių iškėlimas, jų pagrindimas, argumentavimas, nuoseklus, sistemingas, objektyvus vienos ar kitos problemos išdėstymas“ (Pikčilingis 1971b, 314). Todėl, pasak mokslininko: „Mokslinėje literatūroje linkstama vartoti **veiksmažodinius ir būvdvardinius daiktavardžius** bei jų junginius“¹ (Pikčilingis 1971b, 317). Vieną veikalo skyrių autorius paskiria veiksmažodžio ir daiktavardžio opozicijai. Jis teigia, kad judėjimas ir dinamika yra gyvybės ženklas. „Kas kalbėdamas remiasi veiksmažodžiais, tas gerame kelyje į stilių“, – teigia Pikčilingis (Pikčilingis 1971b, 165–166). Mokslininkas šiuo požiūriu gana kategoriškas, nes jam perdėtas daiktavardinių konstrukcijų vartojimas reiškia „stiliaus ligą“ (Pikčilingis 1971b, 167). Mokslininkas neapeina ir įvairių kalbų skirtumų: „Bet veiksmažodžio lyginamasis svoris vienos ar kitos kalbos stilistikoje nėra vienodas: yra kalbų „daiktavardinių“. Jų stilistikoje daiktavardis ir veiksmažodis turi skirtingą lyginamąjį svorį bei vertę“ (Pikčilingis 1971b, 166). Analizuodama daiktavardžius su priesagomis *-imas*, *-ymas* ir *-umas*, lietuvių kalbininkė Aldona Paulauskienė teigia, kad lietuvių kalbai būdingiau vartoti veiksmažodį negu veiksmažodinį daiktavardį: „1. Pakanka veiksmažodžio: *Visa tai paskatina žmogų veikimui (=veikti)*. [...] 2. Reikia daiktavardžių kitomis priesagomis: *batų taisymas (=taisykla)*. [...] 4. Reikalingas visai kitas žodis: *sumažėjo fabriky kaminų išmetimai (=išrūkos)*“ (Paulauskienė 2001,

¹ Paryškinta straipsnio autorės.

109–110). Šiame straipsnyje bus analizuojamas vertimas iš prancūzų kalbos į lietuvių kalbą, tad minėtos mintys itin svarbios. Kalbėdamas apie daiktavardžių vartojimą Pikčilingis mini būtent prancūzų kalbą, kaip kur kas labiau linkusią į substantyvizaciją (Pikčilingis 1971b, 167). Akivaizdu, kad iš prancūzų kalbos verčiantis vertėjas turėtų būti itin atidus dėl šio esminio prancūzų ir lietuvių kalbų skirtumo: prancūzų kalba yra daiktavardinė, lietuvių kalba – veiksmažodinė. Šis skirtumas nėra toks svarbus dalykinių tekstų vertėjams, tačiau jeigu jį ignoruos grožinės literatūros vertėjai, meninio teksto stilius gali tapti kanceliariniu, dalykiniu, įgauti mokslinio teksto bruožų, o kalbos grožio gali tiesiog nelikti.

Kalbos grožis (darant prielaidą, kad kalbama apie poetiškai ir gražiai originalo kalba parašytus kūrinius) turi būti perteiktas vertimo tekste. Kaip teigia prancūzų mokslininkas Henri Meschonnicas: „[reikia] versti ne tai, ką žodžiai sako, o tai, kaip žodžiai veikia“² (Meschonnic 1999, 173)³ – perteikti Pikčilingio įvardytus emocingumą ir ekspresyvumą. Pasak Meschonnico, tik kalbėdami apie vertimo poetiką galime išversti taip, kad literatūros kūrinys vertimo kalba taptų vertimu-literatūra⁴ (Meschonnic 1999, 156).

2. Michelio Houellebecq'o individualusis stilius

Pikčilingis individualųjį, autoriui būdingą stilių apibūdina taip: „Stilius – tai vientisa

² Čia ir toliau citatos verstos straipsnio autorės.

³ Traduire ce que les mots ne disent pas, mais ce qu'ils font.

⁴ C'est pourquoi, si traduire la littérature est un rapport à la littérature, ce qu'on dénierait difficilement, [...] seule la poétique de la traduction peut penser, et réaliser, une traduction-littérature de la littérature.

autoriui būdingų išraiškos priemonių sistema ir jų kartojimasis“ (Pikčilingis 1971, 22). Stilius – tai „[g]lebėti pasakyti savaip, turėti savo braižą. [...] O grėsmingiausias bet kokio savitumo priešas – sakinio guldymas į šablonų bei šampų Prokrusto lovą, į kanceliariinių formulių lovą“ (Pikčilingis 1979/2010, 56). Meninio teksto vertėjo užduotis – perteikti originalo teksto autoriaus savitumą, kad ir koks tas savitumas bebūtų. Šablonai, šampai ar kanceliariinės formulės gali būti grožinės literatūros kūrinio stiliaus savitumas, jeigu autorius renkasį tokį būdą mintims reikšti ir tokiu būdu kuria savo prasmę. Tačiau jei taip nėra, verčiant tie šablonai, šampai ar kanceliariinės formulės tiesiog suprastintų originalo autoriaus stilių ir apie gerą vertimą nebūtų nė kalbos. Koks yra rašytojo individualusis stilius – tą išsiaiškinti privalu visiems vertėjams.

Apie Houellebecq'o stilių ir romanų tematiką Prancūzijoje parašyta daug darbų. Rašytojo kūrinius analizuoja studentai bakalauro ir magistro darbuose. Straipsnio pradžioje buvo minėta, kad išsamiai aptarti Houellebecq'o stilių nėra šio tyrimo tikslas ar uždavinys. Tad buvo pasirinkti du tekstai apie Houellebecq'ą: JAV Konektikuto universitete dirbančio prancūzo mokslininko Rogerio Célestino straipsnis apie Houellebecq'o stilių (lyginant jį su Marceliu Proustu) ir Brazilijos rašytojo, vertėjo (vertusio ir Houellebecq'o romanus), sociologijos mokslų daktaro Juremiro Machado Da Silvos tekstas apie Houellebecq'o kalbą. Šie du straipsniai pasirinkti dėl pagrindų priežasčių: pirmajame išsamiai, su pavyzdžiais, lygindamas Houellebecq'ą su kitais prancūzų autoriais, Célestinas analizuoja, kodėl Houel-

lebecq'o kalba atrodo tokia paprasta iš pirmo žvilgsnio, ir ar išties ji tokia paprasta. Silvos tekstas pasirinktas todėl, kad, pirma, šis autorius yra ir Houellebecq'o vertėjas, antra, jis taip pat tiria Houellebecq'o kūrinių kalbos specifiką. Šių atramų reikės analizuojant, kaip Houellebecq'o kalbėjimo būdas perteiktas lietuvių kalba.

Célestinas teigia, kad Proustas ir Houellebecq'as lygintini vienu aspektu: abu šie rašytojai itin gerai savuosiuose kūrinuose atspindėjo epochos dvasią. Proustas – XX a. pradžią, Houellebecq'as – XX a. pabaigą ir XXI a. pradžią (Célestin 2007). Prousto tekstuose gausu metaforų. Būtent metaforomis jis reiškia mintis, kuria vaizdinius. O Houellebecq'as teigia, kad bando kurti be stiliaus: „J'essaie de ne pas avoir de style.“ Šis stiliaus neigimas ir yra XX a. pabaigos dvasios atspindys: kalbėti paprastai, kartais net vulgariai, būti stebėtoju savo kūrinuose – atsiriboti nuo jų, demonstruoti susvetimėjusią ir apatišką Vakarų visuomenę. Yra kritikų, Houellebecq'ą vadinančių ciniku, nemalonių skaityti, ir kritikų, teigiančių, kad toks kalbėjimo būdas – ne kas kita, o mūsų šiuolaikinės visuomenės atspindys, o Houellebecq'as – tobulas tos visuomenės atstovas (Célestin 2007, 348). Célestinas teigia, kad mūsų praecityje Proustui metafora buvo laiko ir tęstinumo problematika (trukmės ir erdvės) *anapus mirties*, o Houellebecq'o stiliui būdinga lyg ir *plokštuma*, mūsų dabartis, kuriai stilius nereikalingas, kur nusikratoma bet kokių metaforų, kad būtų įmanoma, bent jau taip teigia Houellebecq'as, atspindėti dabartį (Célestin 2007, 352)⁵. Tačiau toks kalbėjimo būdas, kai at-

⁵ Mon objectif est de suggérer que pour Proust, dans notre passé, en ce début du XXe siècle, la métaphore s'inscrit dans une problématique du temps et de

sisakoma stiliaus figūrų, tam tikra prasme įprasto vaizdingumo, nereiškia, kad nekuriamas kitoks stilius. Juk Houellebecq'o mintį apie stiliaus nebuvimą galima suvokti kaip ironiją. Anot Célestino, šiandiena atrodo lyg rankiojanti kitos epochos metaforų liekanas, o „plokštuma“ (vėl) tampa „stiliumi“ (Célestin 2007, 256)⁶.

Houellebecq'o kalba išties stebina paprastumu ir kasdieniškumu: šiuolaikinė, kasdienė kalba – kalba, kokia kalbame kiekvieną dieną ir kuri priešinama veidmainystei, besislepiančiai už konvencijų išgrynintos kalbos, kuria nustojama kalbėti, kai išnyksta formalumų ribos (Silva 2014, 50). Toks kalbėjimo būdas kuria gyvą, ironišką atmosferą, specifinę teksto ritmiką. Houellebecq'as meistriškai žaidžia kalbos registrais: vienoje pastraipoje gali susipinti aukštas ir žemas registrai: nuo *registre soutenu* iki *registre vulgaire*. Tad Houellebecq'o romanų vertėjams tenka nelengva užduotis perteikti stilių – iš pirmo žvilgsnio paprastą, tačiau iš tiesų savyje talpinantį vieną iš prasminių kūrinių klodų. Anot Houellebecq'o vertėjo Silvos, versti reikia laikmečio dvasią, socialinę ir sociologinę realybę (Silva 2014, 51)⁷.

3. Michelio Houellebecq'o romano *Soumission* vertimo į lietuvių kalbą stilistikos specifika ir problemos

Perskaičius romano *Soumission* vertimą į

---

la longueur (de la durée et de l'espace – contrairement à la « psychologie plane ») *au-delà de la mort*, tandis que le style de Houellebecq s'inscrit bien dans *le plat*, notre présent où le style doit être *élagué*, débarrassé de ses métaphores pour pouvoir avec un certain degré de succès – du moins selon Houellebecq – refléter ce présent.

⁶ Le « plat » (re)devient « style ».

⁷ Il faut traduire un esprit du temps, une réalité sociale et sociologique.

lietuvių kalbą ir iškėlus atitinkamą hipotezę, nuspręsta vertimo stilistikos problematiką suskirstyti taip: pirmiausia derėtų aptarti būdvardinių ir veiksmažodinių daiktavardžių gausą ar net perteklių, taip pat paanalizuoti skolinių vartojimą originalo tekste ir jų perteikimą vertimo tekste, aptarti įvairias veikiaus su kalbos aiškumo ir paprastumo problematika susijusias stiliaus problemas ir galiausiai, nors tai ir nėra šio straipsnio uždavinys, paminėti esmines prasmės klaidas, sietinas ir su konkrečia teksto pastraipa, ir su visu romano tekstu apskritai (todėl neišvengiamai tenka jas paminėti). Pabaigos žodis bus skiriamas romano kulminacijos vertimui aptarti.

3.1. Būdvardinių ir veiksmažodinių daiktavardžių perteklius

Daiktavardžių vartojimas grožinės literatūros tekstuose prancūzų ir lietuvių kalbose yra labai skirtingas. Buvo minėta, kad lietuvių kalba labiau veiksmažodinė, tekstui gyvybę kuria veiksmas. Yra ir dar vienas aspektas, susijęs su vertimu: jei pradėsime versti prancūzų kalbos daiktavardžius tik daiktavardžiais, atitiktumys dažniausiai bus būdvardiniai ir veiksmažodiniai daiktavardžiai, mažiausiai tinkantys meniniam tekstui, nes jų formos panašios (*-imas, -umas, -ymas*), o ir skamba jie dalykiškai, kanceliariškai, moksliskai – teksto poetiką tokiais daiktavardžiais vargiai sukursi. Prancūzų kalbos daiktavardžių galūnės įvairios, be to, jų skambesys visiškai kitoks: pavyzdžiui, daiktavardžiai su galūne *-tion, -ment* (tokių prancūzų kalboje išties labai daug; tačiau tai nereiškia, kad prancūzų kalboje daiktavardžiai turi tik tokias galūnes) skamba poetiskai ir vaizdingai.

Tad pirmasis straipsnio autorės siūlo-
mas pavyzdys parodo prancūzų ir lietuvių
kalbų daiktavardžių formų, vartosenos ir
stilistikos problematiką:

1. [...] mais une licence ou un master de
lettres modernes pourra constituer un
atout secondaire garantissant à l'emplo-
yeur, à défaut de **compétences** utilisables,
une certaine agilité intellectuelle laissant
présager la **possibilité** d'une **évolution** de
carrière [...]. (Houellebecq 2015a, 17)

2. [...] tačiau humanitarinių mokslų baka-
lauras ar magistras gali suteikti šalutinį **pri-
valumą** kaip garantiją darbdaviui dėl tam
tikro lankstumo⁸, kuris, neturint jokių
tinkamų gebėjimų, palieka tolesnės kar-
jeros **galimybę** [...]. (Houellebecq 2015b,
14)⁹

Gilintis į prasmę neleidžia straipsnio
apimtis. Ar *agilité intellectuelle* išties yra
lankstumas, kai kalbama apie darbą, –
klausimas daugiau nei diskutuotinas.
Tačiau daiktavardžių vartojimas aiškiai
rodo stiliaus kismą: prancūziškieji *atout*,
compétences, *agilité*, *possibilité*, *évolution*
verčiami *privalumas*, *lankstumas*, *gebė-
jimas*, *galimybė*. Tik vienas daiktavardis
galimybė nėra būdvardinis ar veiksmazo-
dinis, o dėl viename sakinyje pavartotų
trijų veiksmazodinių daiktavardžių kenčia
vertimo teksto stilius ir neperteikiamas
originalo teksto stilius.

Net kai prancūziškame tekste varto-
jami du tokią pačią galūnę turintys daik-
tavardžiai, originalo stilius dėl to tikrai
nenukenčia, nukenčia vertimo stilius, ver-
čiant veik pažodžiui būdvardiniais daikta-
vardžiais:

⁸ Čia ir toliau pavyzdžiuose pabraukti žodžiai reiškia prasmės iškraipymą.

⁹ Čia ir toliau pavyzdžiuose paryškinta straipsnio autorės.

3. La décoration et l'ameublement, bien
sûr modernisés, avaient gardé **cette simpli-
cité, cette nudité** qui avaient frappé Huys-
mans [...]. (Houellebecq 2015a, 98)

4. Patalpos ir baldai, savaiame suprantama,
atnaujinti, išlaikė **tą paprastumą ir kuklu-
mą**, kurie taip smarkiai paveikė Hiuisman-
są [...]. (Houellebecq 2015b, 95)

Gal būtų buvę galima apsvarstyti gali-
mybę ir toliau pateiktu atveju versti veiks-
mažodžiais, ne daiktavardžiais: *plėšikauti*,
smurtauti, *susiremti* (konkretaus veikėjo ar
veikėjų sakinyje nėra, tačiau yra visas ro-
mano ir konkrečios pastraipos kontekstas):

5. Il y a peu de chances qu'il y ait **des pil-
lages** et **des affrontements** graves dans ce
quartier [...]. (Houellebecq 2015a, 88)

6. Mažai tikėtina, kad tame kvartale pra-
sidėtų **plėšikavimai** ar žiaurūs **susirėmi-
mai** [...]. (Houellebecq 2015b, 85)

Daiktavardžių *pillages*, *affronements*
ir *plėšikavimai*, *susirėmimai* fonetinė raiš-
kia akivaizdžiai skiriasi. Paprastas (kaip ir
būdinga Houellebecq'ui), tačiau skambus
ir natūralus sakinyje prancūzų kalba virsta
dalykiniu, ne grožinės literatūros stiliumi
vertime. Kartais vertėja stengiasi rasti gra-
žių lietuviškų pasakymų, tačiau tie patys
daiktavardžiai ir net lietuvių kalbos pojū-
čio trūkumas pakiša koją:

7. Je découvris la caissière gisant sur le sol
dans une mare de sang, ses bras serrés sur
la poitrine **dans un dérisoire geste de pro-
tection**. (Houellebecq 2015a, 129)

8. Aptikau kasininkę kniūbsčią ant grindų
kraujo klane **iš beviltiško bandymo apsi-
ginti** ant krūtinės sukryžiuotomis ranko-
mis. (Houellebecq 2015b, 125)

Vaizdingas, liūdnas pasakymas *dans un
dérisoire geste de protection* virsta *bevil-
tišku bandymu apsiginti*, o kaip nuspręsti,

kad rankos sukryžiuotos ant krūtinės, jei žmogus guli kniūbsčias, atsakyti sunku. Kniūbsčias – kniūbsčlias, ~ià (3) parpuolęs veidu žemyn: Puolė k. ant žemės. Guli k. (Dabartinės lietuvių kalbos žodyno elektroninė versija, toliau – DLKZ)¹⁰. Originalo tekste apie tai nėra kalbama, moteris tįso kraujo klane.

Ne ką geriau nuskamba ir *perte* vertimas *praradimu*:

9. Comment parviendrais-je à surmonter **la perte** de mon amante ? (Houellebecq 2015a, 50)

10. Kaip man pavyks išgyventi mylimosios **praradimą**? (Houellebecq 2015b, 47)

Gal tiesiog: *kaip man pavyks išverti praradus mylimąją*?

Itin paprastos, rašytojo stiliui būdingos gražia kasdiene prancūzų kalba apibūdintos gyvenimiškos situacijos perteikiamos šabloniškai, sausai ir dalykiškai, ir meninio teksto tikrai nepuošia:

11. Sa propre **présence** à Martel ne devait rien au hasard [...]. (Houellebecq 2015a, 140)

12. Jo paties **buvimas** Martelyje nebuvo joks **atsitiktinumas** [...]. (Houellebecq 2015b, 135)

Présence, hasard – buvimas, atsitiktinumas: paprasta situacija tampa kanceliarine ir nebūdinga kasdienei kalbai. Juk versti galima ir paprastai: *Martelyje jis buvo (viešėjo) / I Martelį jis buvo atvykęs tikrai neatsitiktinai*.

¹⁰ Reikšmės, cituojamos iš Dabartinės lietuvių kalbos žodyno elektroninės versijos, buvo tikrinamos ir Didžiojo lietuvių kalbos žodyno elektroninėje versijoje, kad nebūtų praleista daugiau galimų žodžio reikšmių. Dabartinės lietuvių kalbos žodyno elektroninė versija cituojama dėl taupumo.

13. Ce n'est que deux semaines après mon retour que je reçus le courrier de Paris III. (Houellebecq 2015a, 178)

14. Tik praėjus dviem savaitėms po **grįžimo** sulaukiau laiško iš Paryžiaus 3. (Houellebecq 2015b, 172)

Grįžęs į Paryžių tik po dviejų savaičių sulaukiau laiško.

15. [...] je fus submergé par **une crise de larmes**, imprévue, interminable. (Houellebecq 2015a, 208)

16. [...] mane ištiko netikėtas ir nesibai-giantis **verkimo priepuolis**. (Houellebecq 2015b, 201)

Dar vienas vaizdingas kasdienis posakis prancūzų kalba, kurio nelieka vertime į lietuvių kalbą. *Une crise de larmes* – įprasta pasakyti prancūzui; jei lietuvių *ištinka verkimo priepuolis*, jam derėtų permąstyti savo stilių. Gal tiesiog: *ir netikėtai prapliupau nesuvaldomai raudoti*? Straipsnio autorės tikslas tikrai nėra pasiūlyti išties geriausią vertimo variantą, nes romano ji nevertė; straipsnyje tiesiog apmąstomos veiksmažodinės lietuvių kalbos stilistikos galimybės.

17. Robert Rediger a beaucoup regretté **vo-tre départ** de la Sorbonne après le... (Houellebecq 2015a, 231)

18. Roberas Redižė labai apgailstavo dėl **jūsų išėjimo** iš Sorbonos... (Houellebecq 2015b, 225)

Vėl kaip su *buvimu* ar *grįžimu*: *apgai-lestavo, kad išėjote iš Sorbonos*.

Toliau pateiktas pavyzdys buvo pasirinktas dėl tiesiog šokiruojančios būdvardinių ir veiksmažodinių daiktavardžių gausos:

19. Cet **échec** sanglant des droites européennes avait dans le cas de la Belgique

une **explication** simple : alors que les partis nationalistes flamand et wallon, de loin les premières formations politiques dans leurs régions respectives, n'avaient jamais réussi à s'entendre ni même à engager véritablement un dialogue, les partis musulmans flamand et wallon, sur la base d'une religion commune, étaient très facilement parvenus à un **accord** de gouvernement. (Houellebecq 2015a, 278)

20. Belgijos atveju tas žiaurus europinių dešiniųjų jėgų **pralaimėjimas** turėjo vieną labai paprastą **paaiškinimą**: kol nacionalistinės flamandų ir valonų partijos, akivaizdžiai pirmaujančios savo regionuose, niekaip nesugebėjo **susitarti ar net užmegzti tikro dialogo**, musulmoniškos flamandų ir valonų partijos, remdamosi bendra religija, lengvai pasiekė **susitarimą** dėl vyriausybės **formavimo**. (Houellebecq 2015b, 271)

Échec, explication, accord – pralaimėjimas, paaiškinimas, susitarimas, formavimas: vertimas į lietuvių kalbą panašus į politinių mokslų paskaitą, ne į grožinės literatūros vertimą. Be to, iš pradžių užmezgamas dialogas, tariamasi paskui. Galimas vertimo variantas:

Belgijoje Europos dešinieji siaubingai pralaimėjo dėl vieno paprasto dalyko: kol svarbiausioms savuosiuose regionuose politinėms jėgoms – flamandams ir valonams – taip ir nepavyko rasti bendros kalbos, net nepavyko pradėti rimto dialogo, musulmoniškosios flamandų ir valonų partijos bendros religijos pagrindu išties lengvai susitarė dėl vyriausybės formavimo.

Šiame straipsnyje pateikiami tikrai ne visi romano vertimo į lietuvių kalbą tekste rasti būdvardiniai ir veiksmažodiniai daiktavardžiai, nes visų tiesiog neįmanoma aptarti dėl jų gausos. Tačiau tendencijos pakankamai aiškios ir taip: vertimo tekste keičiasi stilius, jis panėšėja kartais į moks-

linį, kartais į dalykinį, kartais paprasčiau- siai į kanceliarinį.

Galbūt logiška, kad romano pavadinimas *Soumission* (straipsnio autorė siūlo atkreipti dėmesį ne tik į žodžio reikšmę, bet ir į jo skambesį) į lietuvių kalbą išverstas irgi veiksmažodiniu daiktavardžiu *Pasidavimas*, aiškinant, neva arabų kalba šis žodis reiškia „pasidavimą Dievo valiai“. Argumentas neįtikina, nes romanas pavadintas ne arabiškai, o prancūziškai, o traktuoti žodžio *soumission* reikšmes – vertėjo reikalas. Vytautas Bikulčius romano vertimo recenzijoje taikliai pastebi:

Pradėkime nuo pavadinimo. Žodį *soumission* autoritetingiausias prancūzų kalbos aiškinamasis žodynas „Le Grand Robert“ pirmiausia aiškina kaip *nuolankumą, paklusnumą*. Po to pateikiama *pasidavimo* reikšmė, kuri siejama su karo veiksmais. Beje, žodis *islamas* arabų kalba irgi reiškia *nuolankumą, paklusnumą*. Ketvirtame knygos viršelyje žodžio *islamas* reikšmė aiškinama kaip *pasidavimas Dievo valiai*. Tačiau lietuvių liturginėje tradicijoje kalbama apie *atsidavimą Dievo valiai*. Supranta- ma, versti romano pavadinimą kaip „Atsidavimas“ netiktų, nes pats vienas šis žodis turi įvairių konotacijų. Mano manymu, šiuo atveju geriausiai būtų tikęs žodis *nuolankumas* arba, jei vertėja labiau norėjo pabrėžti jo raiškos laipsnį, buvo galima pasinaudoti žodžiu *paklusnumas* (Bikulčius 2016).

Atsakymą pats rašytojas pateikia 260 romano puslapyje: „C'est la soumission [...], le sommet du bonheur humain réside dans la soumission la plus absolue.“ Šias mintis išsakančiam romano veikėjui taip pat egzistuoja ryšys tarp „l'absolue soumission de la femme à l'homme“ ir „la soumission de l'homme à Dieu“ (Houellebecq 2015a, 260) – taigi, lietuviškame tekste „laimės viršūnė pasiekama per

visišką **pasidavimą**“, „esama ryšio tarp moters **pasidavimo** vyrui“ ir „žmogaus **pasidavimo** Dievui“ (Houellebecq 2015b, 253–254). Žmonės neatsiduoda Dievo valiai, nuolankiai jam nepaklūsta, moterys nėra nuolankios ir atsidavusios (nors taip, beje, verčiama toliau: „Musulmonų moterys – nuolankios ir atsidavusios“ (Houellebecq 2015b, 287) – *dévouées et soumises* (Houellebecq 2015a, 297). Visi pasiduo-da visiems, o gal vertėja, tebus straipsnio autorei atleista už lyrinius nukrypimus moksliniame straipsnyje, pasidavė¹¹ iš pirmo žvilgsnio apgaulingai paprastam Houellebecq'o stiliui ir tiek prancūzų, tiek lietuvių kalboms apskritai? Beje, dėl pavadinimų – ir apsakymų, ir romanų, ir meni-nių filmų, – leidus autoriui kūrinių galima pavadinti visai kitaip, pritaikant pavadinimą prie vertimo šalies kalbos ir kultūros tradicijų.

3.2. Skoliniai originalo ir vertimo tekstuose

Kalbamuoju atveju skoliniai originalo ir vertimo tekstuose straipsnio autorę domina tik tiek, kiek jie susiję su stiliumi. Dar 1958 m. Jeanas-Paulis Vinay ir Jacques'as Darbelnet, skolinį išskyrę kaip tiesioginį vertimo būdą, teigė, kad taip versdamas vertėjas gali siekti stilistinio poveikio, nori perteikti vadinamąjį šalies „koloritą“ (Vinay, Darbelnet 1958/2013, 47). Houellebecq'o romane *Soumission* svetimžodžių nėra daug, daugiausia tai – anglicizmai, tačiau rašytojas jais tikrai nepiktinaudžiau-

¹¹ Pasiduolti, ~da, pasidavė 1. nutraukti pasipriešinimą, prisipažinti nugalėtam: P. į nelaisvę. Juodieji pasidavė (žaidžiant šachmatais). 2. palinkti į kurią nors pusę: Siena pasidāvusi į šoną. I prk. : Mokiny's greitai ~da mokytojo įtakai. pasidavimas (2) (DLKZ).

ja, kad būtų galima juos išskirti kaip tam tikrą stiliaus požymį. Bus pateikti keli pa-vyzdžiai iš originalo teksto ir keli vertėjos sprendimo būdai.

Apie *du 50-50* vertimą *fifty-fifty* recenzijoje rašė ir Bikulčius:

Kartais susidaro įspūdis, kad versta iš anglų, o ne prancūzų kalbos: *les sondages secrets donnaient exactement les mêmes prévisions que les sondages officiels: du 50-50, jusqu'au bout, à quelques dixièmes de point près* – „slaptosios apklausos numatė lygiai tokį patį rezultatą kaip ir viešosios apklausos: iki pačių paskutinių akimirų *fifty-fifty*, o skirtumas buvo tik kelios dešimtosios procento“ (p. 138). Vertėja kursyvu išryškina *fifty-fifty*, nors originale to nėra; ar nebūtų geriau apsieiti be anglicizmo: „iki pačių paskutinių akimirų ir vieni, ir kiti gavo beveik po penkiasdešimt procentų“ (Bikulčius 2016).

Straipsnio autorė visiškai sutinka su Bikulčiaus išsakytomis mintimis, juolab kad taip verčiama ne vieną kartą:

21. Ça va être serré, extrêmement serré : **du 50-50**, vraitment. (Houellebecq 2015a, 83)

22. Bus atkakli kova, labai atkakli, **fifty-fifty**, sakyčiau. (Houellebecq 2015b, 80)

Šnekamąją kasdienę Houellebecq'o kalbą perteikti anglicizmais tikrai nėra geriausias sprendimas, nes posakis *fifty-fifty*, nors ir vartojamas, su šnekamąja kasdiene lietuvių kalba nesiasocijuoja. Be to, jei originalo tekste nėra intarpo kita kalba, toks svetimžodis vertimo tekste turėtų būti nusistovėjęs ir tapęs vos ne vertimo kalbos žodyno dalimi. Atvirksčiai nutinka su kitu anglicizmu *high-tech*: šis skolinys tapęs prancūzų kalbos žodyno dalimi, jo reikšmės nurodomos didžiuosiuose žodynuose. Tai šiuolaikinės, moderniausios technologijos (NPR), o lietuvių kalbos žodynai šio

žodžio nepateikia, vertimo tekste jis skamba nenatūraliai:

23. [...] je retrouvai même des chaussures de marche – des chaussures américaines **très high-tech** qui je n'avais jamais utilisées, que j'avais achetées un an auparavant en m'imaginant que j'allais me lancer dans la randonnée pédestre. (Houellebecq 2015a, 125)

24. [...] suradau netgi firminius batus – **labai high-tech** amerikietiškus sportinius batelius, kurių nebuvau niekada apsiavęs ir kuriuos nusipirkau prieš metus ketindamas pasinerti į sveikuolių išvykas. (Houellebecq 2015b, 121)

Originalo tekste *high-tech* net neskiriama kursyvu, o lietuviškai „labai *high-tech*“ suprasti sunkoka. Kodėl išvykos pėsčiomis verčiamos „sveikuolių išvykomis“ – neaišku, nes vaikščioti gali ir nebūtinai sveikuoliai.

Jei norima intarpą svetima kalba originalo tekste palikti, reikėtų pamąstyti ir apie žodžio ar posakio vartoseną lietuvių kalboje:

25. Évidemment elles perdaient l'autonomie, mais **fuck autonomy**, j'étais bien obligé de convenir pour ma part que j'avais renoncé avec facilité, et même avec un vrai soulagement, à toute responsabilité d'ordre professionnel ou intellectuel, et que je n'enviais pas du tout cet homme d'affaires [...]. (Houellebecq 2015a, 227)

26. Žinoma, prarasdavo savo autonomiją, tačiau **fuck autonomy**, aš savo ruožtu turėjau pripažinti, kad be jokių sunkumų, gal net su savotišku palengvėjimu atsisakiau bet kokios profesionalios ar intelektinės atsakomybės ir kad nė kiek nepavydėjau tam verslininkui [...]. (Houellebecq 2015b, 221)

Skaitant pirmą kartą tekstą lietuvių kalba tenka labai gilintis į sakinio prasmę.

Kadangi žodžius mes jungiame linksniais, ne prielinksniais, o *fuck* tikrai vartojamas šiuolaikinėje kalboje, gal tiesiog reikėtų labiau apmąstyti, kaip kasdieniškai paprastai perteikti mintį: tarkim, „bet *fuck* tą autonomiją“ – tekstą skaityti būtų lengviau.

Niekuo nepateisinamas vertėjos pasirinkimas nei iš šio, nei iš to vertime palikti prancūzišką posakį *tout court*. Romanas – ne mokslinis tekstas, kur galima žaisti *coup d'État, raison d'être* ir pan.:

27. – Ce n'était pas le genre de proposition qu'on refuse. Enfin on peut évidemment refuser, mais alors c'est renoncer à toute forme d'ambition, intellectuelle ou sociale – à toute forme d'ambition **tout court**. (Houellebecq 2015a, 229)

28. Tokio pobūdžio pasiūlymų neatsisakoma. Be abejonės, galima atsisakyti, bet tai reikštų atsisakyti bet kokios formos intelektinių ir socialinių ambicijų – bet kokios ambicijos *tout court*. (Houellebecq 2015b, 223)

Juk tai tiesiog *atsisakyti ambicijų apskritai, atsisakyti bet kokių ambicijų* ar kt.

Ne visi vertimo tekste pavartoti skoliniai straipsnyje buvo aptarti. Peršasi išvada, kad skoliniai vertime vartojami nemotyvuotai, nesiekiant kokių nors aiškių tikslų ir piktnaudžiaujant ne grožinės literatūros stiliumi.

3.3. Kitos vertimo teksto stiliaus problemos

Romano vertime į lietuvių kalbą neretai pasitaiko ir stilistiškai neaiškių, pažodžiui išverstų vietų, kurios nepuošia teksto lietuvių kalba ir nėra perteikta graži Houellebecq'o prancūzų kalba.

Štai pora pavyzdžių:

29. Il y eut ensuite **un intervalle de temps de quelques heures**. Le soleil se couchait entre les tours **lorsque j'émergeais de nouveau à la pleine conscience de moi-même**, des circonstances, de tout. (Houellebecq 2015a, 113)

30. Prabėgo **kelios tuščios valandos**. **Kai sugrįžau į save** ir iki galo suvokiau aplinkybes bei visa kita, saulė jau leidosi kažkur tarp dangoraižių. (Houellebecq 2015b, 110)

Prancūziškas tekstas aiškus ir suprantamas. Lietuviškas: *tuščios valandos*, kai jos lyg ir nėra tuščios – tiesiog pagrindinis personažas lyg sustingsta laike, jis neturi jėgų net galvoti, paskui susivokia realybėje, *sugrįžti į save* – tekstą apsunkinantys nenatūralūs pasakymai.

31. J'appris ainsi que la leader nationale avait appelé pour mercredi à **une manifestation immense, qui remonterait les Champs-Élysées**. (Houellebecq 2015a, 114)

32. – Taip sužinojau, kad nacionalinė lyderė paskelbė **apie trečiadienį numatytas milžiniškas demonstracijas su eiseną, kuri užtvindys Eliziejaus laukus**. (Houellebecq 2015b, 111)

Originalo tekste lyderė kviečia visus į milžinišką demonstraciją, kuri turėtų pražygiuoti ir Eliziejaus laukais. Tačiau vertimo tekste demonstracijų ne viena, o prie jų prisideda dar ir kažin kokia eiseną, kuri turėtų užtvindyti Eliziejaus laukus. Originalo demonstracija nedetalizuojama, Houellebecq'as pateikia tai kaip paprastą faktą, o vertimo tekste tenka susidurti su įmantriu politiniu renginiu. Tokio pobūdžio interpretacijų vertėjui rekomenduotina vengti, ypač jei jos dar ir neaiškiai išdėstytos vertimo kalba.

Romano vertime pasitaiko vietų, kurios iš pirmo žvilgsnio asocijuojasi su pažodi-

niu vertimu, tačiau palyginus jas su originalo tekstu, paaiškėja, kad tai ne pažodinio vertimo problemos, o stiliaus problemos apskritai:

33. – **La porte s'ouvrit** à ce moment, **ce qui m'évita** d'avoir à répondre [...]. (Houellebecq 2015a, 247)

34. Tą akimirką **atsivėrusios durys išsuko mane nuo atsakymo** [...]. (Houellebecq 2015b, 241)

Vertimas šiuo atveju tikrai ne pažodinis: prancūziškai *durys neišsuka nuo atsakymo*. Pasakymas lietuvių kalba nenatūralus ir keistas. Juk paprasčiausiai – o paprastumą ir suponuoja Houellebecq'o stilius – galima pasakyti: *Tą akimirką durys atsivėrė, ir man pavyko išvengti atsakymo / ir nuo atsakymo išsisukau*.

Toliau pateiktas pavyzdys sietinas su registų vartojimu romane ir jų perteikimu į lietuvių kalbą:

35. **Devais-je**, alors, mourir ? Cela me paraissait une décision prématurée. [...] **Ce fut en fait mon père qui mourut**, quelques semaines plus tard. (Houellebecq 2015a, 188)

36. **Tai kas man beliko**, numirti? **Gal vis dėlto tai** skubotas sprendimas. [...] **Iš tiesų tai mirė** mano tėvas, po kelių savaitių. (Houellebecq 2015b, 181)

Houellebecq'as meistriškai žaidžia kalbos registrais: pavartota inversija yra tikrai ne šnekamosios kalbos požymis. Pavartotas *passé simple* – paprastas būstasis laikas – taip pat nuoroda į aukštesnį kalbos registrą. Sakinys per vidurį – veikiau neutralus, o trečiojo sakinio pabaigoj žodžių tvarka suponuoja šnekamosios kalbos atspalvį. Į lietuvių kalbą versta tik šnekamąja kalba, kartojant *tai kas, gal vis dėlto tai, iš tiesų tai*. Nelieka registų žaismo. O

juk pabandyti galima, nebūtinai naudojant vien leksikos išteklius, žodžių tvarka lietuvių kalboje taip pat galima kurti stilistinius poveikius: *Tad man lemta mirti? Toks sprendimas atrodė skubotas. O mirė mano tėvas, po kelių savaitių.*

Vėlgi straipsnyje dėl ribotos apimties nebuvo įmanoma aptarti visų aptiktų keisčių ar netaisyklingų pasakymų lietuvių kalba. Akivaizdu, kad vieno kūrinio vertime jų tiesiog yra per daug, kad būtų galima kalbėti apie truputį neatidos ar neapdairumo.

3.4. Esminės prasmės klaidos – rimti vertimo riktai

Prasmės klaidos nėra šio straipsnio problematikos dalis. Vis dėlto dvi klaidos straipsnio autorė išanalizuoti nusprendė, nes pirmoji itin svarbi visam romanui, o antroji susijusi su kalbiniais ir kultūriniais ypatumais, tad su stilistika šiek tiek taip pat.

Pagrindinis romano veiksmas – prezidento rinkimai Prancūzijoje. Houellebecq'o tekste daug ironijos Vakarų politikos, rinkimų sistemos atžvilgiu, ir pagrindinio personažo lūpomis jis ironiškai pasakoja apie vieną kertinių demokratijos principų: prezidentas gali būti prezidentu dvi kadencijas, į trečią pretenduoti jis negali. „Dėl neaiškių priežasčių“, – sarkastiškai teigia apolitiškas romano herojus:

37. Un candidat de centre-gauche était élu, pour un ou deux mandat selon son charisme individuel, **d'obscures raisons lui interdisant d'en accomplir un troisième** ; [...] les pays occidentaux étaient extrêmement fiers de ce système électif [...]. (Houellebecq 2015a, 50)

Į lietuvių kalbą verčiama taip:

38. Centro kairiųjų kandidatas buvo išrenkamas vienai ar dviem kadencijoms, priklausomai nuo asmeninės charizmos lygio, **dėl neaiškių priežasčių jam nepavykda-u užbaigti trečios kadencijos**; [...] Vakarų šalys labai didžiavosi šia rinkimų sistema [...]. (Houellebecq 2015b, 47)

Klaidingai išverstas tekstas klaidina ir skaitytoją: pirma, ar apolitiškas veikėjas nežino, kokia Prancūzijoje ir Vakarų šalyse apskritai rinkimų sistema, antra, koku būdu iš trečios kadencijos „išmetamas“ prezidentas, jei jis apskritai trečią kartą kandidatuoti negali. Nuo klaidų neapsaugotas nė vienas vertėjas. Apmaudu, kad tokia klaida įsivelia itin svarbioje romano vietoje, naikinamas sarkazmas, tekstas lietuvių kalba arba tiesiog nesuprantamas, arba gali būti interpretuojamas visai kitaip, nes parašyta paties Houellebecq'o.

Antroji klaida – gal tiesiog vertėjos neapdairumas:

39. Beaucoup d'hommes s'intéressent à la politique et à la guerre, mais j'appréciais peu ces sources de divertissement [...]. (Houellebecq 2015a, 50)

40. Daug vyrų domisi politika ir karu, tačiau aš ne itin žavėjaisi šiais linksmybių šaltiniais [...]. (Houellebecq 2015b, 47)

Bendro pobūdžio sakiniuose, bendro pobūdžio vertinimuose *homme* reiškia ne *vyrą*, o *žmogų* – tad politika ir karu domisi daug žmonių, juk ir romane aprašomi realybėje veikiantys politiniai veikėjai, ir Prancūzijos kraštutinės dešinės lyderė Marine Le Pen yra moteris – ar ji nesidomi politika? Peršasi įdomus palyginimas – gal tuomet ir Antoine'o de Saint-Exupéry romaną *Terre des hommes* verskime ne *Žemė, žmonių planeta*, o *Žemė, vyrų planeta*?

4. Pabaigos žodis

Dėl straipsnio apimties nebus analizuojamas išsamiai (tik aptariami esminiai dalykai) dar vienas svarbus originalo ir vertimo stilistikos aspektas: nusprendęs atsiversti į islama, pagrindinis veikėjas keliuose paskutiniuose romano puslapiuose pasakoja, kaip vyks jo išventinimo ceremonija. Houellebecq'as pasakoja pagrindinio personažo ateitį atsivertus į kitą tikėjimą praeities laikais. Pradėjęs nuo pasakojamojo būtojo *imparfait*, autorius pereina prie *conditionnel présent*, dažniausiai laikomo tariamosios nuosakos atitikmeniu lietuvių kalba. Tačiau klaidinga manyti, kad prancūzų kalbos *conditionnel* nuosaka turi tik tariamosios nuosakos reikšmę. Baigiamasis pasakojimas praeities laikais implikuoja ir šios nuosakos kaip laiko – *conditionnel temporel* – reikšmę, t. y. kaip laiką, galintį reikšti ateitį nuo tam tikro dabarties momento, ir nebūtinai sąlygojamą kito praeities laiku reiškiamo veiksmožodžio, kada toks *conditionnel* būtų suprantamas kaip paprasta gramatikos taisyklė – laikų derinimas. *Conditionnel* gali būti vartojamas vadinamuosiuose nepriklausomuose sakiniuose praeities laikais pasakojamame tekste. Žinoma, modalinis aspektas išlikti gali: kadangi veiksmas projektuojamas ateityje įsivaizduojant, kaip bus, šis veiksmas gali įgauti galimybės, tikimybės atspalvių, gali būti vartojami prieveiksmai *galbūt, veikiausiai (éventuellement)* (Riegel, Pellat, Rioul 1994, 555–556). Tad ir lietuvių kalba romaną logiškiau būtų baigti ne tariamąja nuosaka, nes pagrindinis personažas žino, kaip **veikiausiai** viskas vyks, o būsimuoju laiku, kuriančiu kur kas stipresnę įspūdį ir prasmės, ir stiliaus požiūriu. Pasak Aldonos Paulauskienės:

Būsimasis laikas objektyvaus veiksmo realumo požiūriu sudaro opoziciją esamajam ir būtiesiems laikams. Praeities veiksmas atrodo realus, nes jis jau praktiškai patirtas, dabarties veiksmo realumas patiriamas kalbamuojų momentu, o ateities veiksmo realumas tik įsivaizduojamas. Todėl į jį dar galima žiūrėti su įsitikinimu, kad taip tikrai bus, su abejojimu, su nusistebėjimu, su pasiryžimu veikti ir pan. (Paulauskienė 1979, 199–200).

O štai lietuvių kalbos tariamoji nuosaka reiškia nerealų hipotetinį veiksmą. „Hipotetinė reikšmė yra pati bendriausia ir mažiausiai priklausanti nuo išorinių faktorių – konteksto, sakinio konstrukcijos, intonacijos“, – teigia Paulauskienė (Paulauskienė 1979, 148). Akivaizdu, kad būsimasis lietuvių kalbos laikas turi daugiau ir įvairesnių reikšmių, tad pagal romano kontekstą jis tinkamesnis pasirinkti. Rašytojas romaną projektuoja į ateitį. Baigti jo nederėtų tariamosios nuosakos analitine konstrukcija, kuria dažniausiai reiškiamas „praeities nerealus ir nerealizuojamas veiksmas [...]“ (sąlyginio veiksmo reikšmė, abejojamoji reikšmė, tariamojo veiksmo reikšmė, pageidaujamoji reikšmė; Paulauskienė 1979, 152–153): „Man nebūtų tekę dėl nieko gailėtis“ (Houellebecq 2015b, 290) – „Je n'aurais rien à regretter“ (Houellebecq 2015a, 300). Romanas turėtų baigtis: „Ir man nebus ko gailėtis.“ Straipsnio autorė, tai jau buvo akcentuota, šio romano nevertė, tad pasiūlymas, kaip versti paskutinį sakinį, nereiškia, jog tai geriausias variantas, nes reikėtų apmąstyti visą romaną apibendrinančią išvadą ir galbūt pavyktų išversti gražiau, tačiau galimybę, ar tariamosios nuosakos analitinę konstrukciją (praeities) keisti būsimuoju laiku, kaip ir

galimybę šiuos kelis puslapius versti netariamą nuosaka, o būsimoju laiku, apsvarstyti tikrai derėtų.

Apibendrinant galima daryti tokias išvadas:

1. Konstatuotina, kad prieš keturiasdešimt ir trisdešimt metų pasirodę lietuvių mokslininkų (Juozo Pikčilingio, Aldonos Paulauskienės) darbai apie stilistiką, lietuvių kalbos laikų reikšmes neprarado aktualumo ir šiandien: atliktas tyrimas parodė, kad vertėjams sunkumų gali kilti perteikiant originalo autoriaus stilių, pasitaiko, kad nesuvoikiamos sakinio, sakinio segmento, gramatinės (pavyzdžiui, laikų vartojimo) reikšmės ir prasmės. Taip pat ne visuomet atsižvelgiama į lietuvių kalbos stilistikos ypatumus.
2. Remiantis Rogerio Célestino ir Juremiro Machado Da Silvos atliktais Michelio Houellebecq'o individualiojo stiliaus tyrimais, tenka konstatuoti, kad romano *Soumission* vertėja į lietuvių kalbą neperteikė Houellebecq'o stiliaus: paprasta, aiški, kasdienė kalba virto sudėtingų nenatūralių formuluočių, neaiškiai reiškiamų minčių per smelktu tekstu.
3. Išversto į lietuvių kalbą kūrinio stilius pakito iš esmės: grožinės literatūros stilius įgavo moksliniam ir dalykiniam stiliui būdingų bruožų dėl perteklinio

būdvardinių ir veiksmažodinių daiktavardžių vartojimo, įvairių kitokio pobūdžio stiliaus nesklaidumų (minėto aiškumo ir paprastumo praradimo lyginant su originalo tekstu).

4. Dėl minėtų priežasčių verstiniame tekste nebuvo sukurta meninio teksto poetika: verčiama ne kaip žodžiai veikia, o veikiau ką žodžiai sako – priešingai, nei, pasak Henri Meschonico, turėtų būti, kad literatūros vertimas taptų vertimu-literatūra.
5. Vertime pastebėta ir esminių prasmės klaidų – taigi, net ką žodžiai sako išverčiama ne visuomet. Bendrai įvertinus stiliaus kismą, iš pagrindų keičiantį originalo tekste kuriamą prasmę, poetikos praradimą ir prasmės klaidas, tenka konstatuoti, kad Michelio Houellebecq'o romano *Soumission* vertimas į lietuvių kalbą nėra ekvivalentiškas nei stiliaus, nei kalbos grožio, nei (ir tai logiška) prasmės požiūriu apskritai.
6. Nemokančiam prancūzų kalbos ir negalinčiam skaityti romano *Soumission* originalo kalba lietuvių skaitytojui tikrasis autentiškas Houellebecq'as liks neprieinamas, ir skaitytojas gali susidaryti klaidingą nuomonę apie vieną garsiausių šių laikų Prancūzijos rašytojų ir jo romaną *Soumission*.
7. Norint lietuvių kalba skaityti tikrąjį Houellebecq'o romaną *Soumission*, jį iš esmės reikėtų versti iš naujo.

LITERATŪRA

Bikulčius, Vytautas, 2016. Tikrovės vaizdai su utopijos priemaiša. *Literatūra ir menas* Nr. 2 (3550), nuoroda į internetą: <http://literaturairmenas.lt/2016-01-15-nr-3550/2981-virseliai/4673-vytautas-bikulcius-tikroves-vaizdai-su-utopijos-priemaisa>, žiūrėta 2016 06 18.

Célestin, Roger, 2007. Du style, du plat, de Proust et de Houellebecq. *Michel Houellebecq sous la loupe*. eds. M. L. Clement, S. Wesemael. Amsterdam: Editions Rodopi B.V., 346–356.

Jakutytė, Rūta, 2016. Specifinė šnekamosios kalbos raiška M. Houellebecq'o romanuose ir jų vertimuose į lietuvių kalbą (magistro darbas).

Houellebecq, Michel, 2015. *Soumission*. Paris: Flammarion.

Houellebecq, Michel, 2015. *Pasidavimas*. Vilnius: Kitos knygos (iš prancūzų kalbos vertė Goda Bulybenko).

Meschonnic, Henri, 1999. *Poétique du traduire*. Paris: Verdier.

Silva, Juremir Machado Da, 2014. Sexualité médiatique chez Michel Houellebecq. *Hermès, La*

Revue 2/2014 (N° 69), 50–51, nuoroda į internetą: www.cairn.info/revue-hermes-la-revue-2014-2-page-50.htm, žiūrėta 2016 06 15.

Paulauskienė, Aldona, 2001. *Lietuvių kalbos kultūra*. Kaunas: Technologija.

Paulauskienė, Aldona, 1979. *Gramatinės lietuvių kalbos veiksmažodžio kategorijos*. Vilnius: Mokslas.

Pikčilingis, Juozas, 2010. *Stilistikos darbų rinktinė*. Vilnius: Mokslo ir enciklopedijų leidybos centras.

Pikčilingis, Juozas, 1971. *Kas yra stilius?* Vilnius: Vaga.

Pikčilingis, Juozas, 1971. *Lietuvių kalbos stilistika I*. Vilnius: Mintis.

Reiss, Katharina, 2009. *Problématique de la traduction*. Paris: Economica.

Riegel, Martin, Pellat, Jean-Christophe, Rioul, René, 1994. *Grammaire méthodique du français*. Paris: Presses Universitaires de France.

Vinay, Jean-Paul, Darbelnet, Jacques, 1958 (2013). *Stylistique comparée du français et de l'anglais*. Paris: Les Editions Didier.

ŽODYNAI

DLKZ – Dabartinės lietuvių kalbos žodynas, elektroninė versija, nuoroda į internetą: <http://dz.lki.lt/search>, žiūrėta 2016 06.

LKZ – Lietuvių kalbos žodynas, elektroninė ver-

sija, nuoroda į internetą: <http://www.lkz.lt/dzl.php>, žiūrėta 2016 06.

NPR 1993 – Le Nouveau Petit Robert. Paris: Dictionnaires Le Robert.

STYLISTICS OF THE TRANSLATION OF MICHEL HOUELLEBECQ'S NOVEL *SOUMISSION* INTO LITHUANIAN

Liucija Čerņiuvienė

S u m m a r y

The article discusses specific stylistic characteristics of translated literature and presents an analysis of the novel *Soumission* by the French author Michel Houellebecq and a translation of this novel into Lithuanian. The author of the article aims to evaluate if – and to what degree – the style and literary poetics of the novel is reflected in the translation. As soon

as it was published in France in 2015, *Soumission* caused a lot of controversy because of the way Muslim community is represented in the novel; during the same year, a number of translations appeared, including a translation into Lithuanian.

The analysis of the Lithuanian translation is founded on the insights of Lithuanian linguists

Juozas Pikčilingis and Aldona Paulauskienė into the particular characteristics of literary, scientific, and administrative styles, including the problem of substantivization in the Lithuanian and French languages, as well as on the thoughts of the French researcher Henri Meshonnic on literary translation and the production of translated literature, in particular, the idea that it is vital to transfer the effect – not just the meaning – of words. The discussion of Houellebecq's style is based on Roger Célestin's article on the author's language, and Juremir Machado Da Silva's article characterising Houellebecq's style and drawing translator's attention to particular aspects of his language.

The analysis of examples, collected from the French novel and its Lithuanian translation, leads to the conclusions that the works of Lithuanian linguists on Lithuanian stylistics, published several

decades ago, appear to be still relevant today, and that translators not only sometimes fail to reflect the stylistic features of the original but also ignore the specifics of the Lithuanian genres and styles. The article concludes that the translator of Houellebecq's *Soumission* fails to reproduce the author's style: due to the excessive substantivization, which is not characteristic of Lithuanian literary style, the language of the novel takes a shift towards scientific or even administrative styles; the translation can hardly function as a work of translated literature.

The author of the article states that the translation of Michel Houellebecq's *Soumission* into Lithuanian is not equivalent neither in terms of style and language nor – generally – the meaning of the novel. The Lithuanian reader is deprived of the possibility to get acquainted with the real and authentic Michel Houellebecq's *Soumission*.

Gauta 2016 06 27
Priimta publikuoti 2016 10 31

Autorės adresas
Vertimo studijų katedra
Vilniaus universitetas
Universiteto g. 5, LT-01513 Vilnius
El. paštas: liuce@hotmail.com